

OOSTERBIERUM, DE SINT JORISTSJERKE

Bouwgeschiedenis en exterieur

Oosterbierum ligt in een zeer oud kwelderlandschap waar de zee lange tijd vrij spel had. Bewoners vestigden zich al in de 8ste eeuw op de hoger gelegen opgeslibde gedeelten.

Wanneer de eerste kerk werd gebouwd is niet bekend. Een grondige en uitgebreide restauratie van de kerk, die in 2002 en 2003 werd uitgevoerd, heeft veel bijzonderheden over de bouw en de historie van het gebouw aan het licht gebracht, vooral ook door vondsten die werden gedaan.

Van het bestaande kerkgebouw is het westelijke deel van het schip het oudst. De grote gele bakstenen en enkele dichtgemetselde romaanse vensters wijzen op een bouwperiode in het eerste kwart van de 13de eeuw. Aangenomen mag worden dat deze kerk een kleinere voorganger heeft gehad. Dat valt op te maken uit de tufsteenfragmenten die her en der in het muurwerk voorkomen. De kerk was gewijd aan de Heilige Georgius of Sint Joris. Deze is sinds de 11de eeuw vooral bekend geworden, omdat hij een draak gedood zou hebben waaraan kinderen geofferd moesten worden, waarna het volk zich tot het christendom bekeerde. Sint Joris wordt voorgesteld als een geharnaste ridder te paard, met lans of zwaard de draak bestrijdend.

Omstreeks 1330 - 1335 werd de kerk grotendeels vernieuwd en uitgebreid. Het vermoedelijk halfronde koorgedeelte maakte plaats voor een nieuw koor met een vijfzijdige sluiting. De kerk kreeg toen de lengte die zij nog heeft. De vernieuwing werd voornamelijk in rode baksteen uitgevoerd. De kerkruimte kreeg volledige bakstenen gewelven. De bouw daarvan maakte het nodig dat er steunberen tegen de muren werden gebouwd om de druk op te vangen. Het koorgedeelte werd ruim van daglicht voorzien en kreeg zeven vensters. Het schip moest het aan iedere zijde met drie vensters doen. Aan beide zijden was een ingang. In 1335 werd de kerk door de wijbisschop van Utrecht gewijd. Omstreeks 1500 werd de kerk verbouwd in laatgotische trant en werd de bestaande toren gebouwd. De muren werden zo'n drie meter verhoogd. Inwendig moesten de stenen gewelven plaats maken voor een houten tongewelf. Deze ingrijpende verbouwing had een totaal nieuwe indeling en maatvoering van het muurwerk tot gevolg. De balkafstand van de eikenhouten dak- en gewelfconstructie werd nu bepalend. Dat leidde ertoe dat de steunberen langs de zijgevels werden verwijderd en ingangen en vensters dicht werden gemaakt. Er kwamen nieuwe grote spitsboogvensters en aan beide zijden nieuwe ingangen. Ter hoogte van het koor aan de zuidzijde werd een sacristie gebouwd, die in 1709 plaats maakte voor de huidige consistorie. De uit drie geledingen opgetrokken toren had oorspronkelijk een gemetselde spits, die in 1766 werd vervangen door een houten met leien gedekte spits. In de bovenste geleding zitten aan alle zijden dubbele galmgaten. Volgens overlevering bezat de toren tot het eind van de 17de eeuw drie klokken. De nog bestaande klok met een gewicht van 1591 kg is in 1709 gegoten door Petrus Overney in Leeuwarden. De windwijzer op de spits bevat een afbeelding van Sint Joris te paard.

De eikenhouten toegangsdeur uit 1701 in de zuidzijde van het schip is gevat in een spitsboog-vormige nis en heeft een geprofileerde omlijsting. Boven de deur bevindt zich in kerfsnede een gecombineerde afbeelding van een davidster en een leidster, een motief dat ook in de Friese volkskunst wel toepassing vond. De ingang aan de noordzijde werd in 1865 in neogotische stijl gewijzigd en in 1930 nog eens aangepast.

Interieur

De restauratie van 2002 en 2003 heeft een aantal belangwekkende sporen uit het verleden te voorschijn gebracht. Onder de houten vloer werd een groot deel van de 14de eeuwse mozaïekvloer aangetroffen met kleurige, afwisselend licht en donker geglazuurde plavuisjes in opvallende patronen. Ook werden beschilderde profielstenen uit de gewelven als muur- en grondvullingen teruggevonden. Op de muren werden achter lagen witkalk restanten aangetroffen van beschilderingen, die dateren van na de verbouw van de kerk omstreeks 1500. Het interieur moet een kleurrijk geheel zijn geweest met versieringen in diverse motieven op de muren en het tongewelf. Onder de geprofileerde stenen kroonlijst in het schip zijn fragmenten in het zicht gebleven: bloemen en ranken, blokvormige patronen en een vlechtwerk van geschilderde horizontale en verticale banden. In het koor zijn ook nog enkele overblijfselen van schilderingen zichtbaar gelaten, waaronder het wijdingskruis dat vermoedelijk nog uit 1335 dateert. Achter de lambrisering in het koor bevinden zich aan de noordkant een piscina en aan de zuidkant een nis die als bewaarplaats voor misgerei dienst deed. Bij een grootscheepse verbouwing van het interieur in de jaren 1865 – 1868 werd een nieuw tongewelf aangebracht, waarbij het beschilderde gewelf werd verwijderd. De oude eikenhouten balken werden vervangen door trekstangen en op en onder de

muurstijlen werden terracotta versieringen aangebracht.

Voorbij de traprede in de vloer van het koor ligt in het midden de oude altaarsteen. Verder bevat het koor een vijftal beeldhouwde zerken uit de 18de eeuw van de families Van Beyma en Van Idsinga en van de predikantsfamilie Heinsius. De vloer in de voorkerk heeft een 18de eeuws plaveisel in een opvallend patroon. Het cirkelvormige hart daarvan bevat de zerken van de predikanten Cornelis Gonggrijp (1777) en Wigerus Martini (1804), die uit de kerk afkomstig zijn.

De kerk bezit een gave en complete protestantse inrichting, die in de periode 1704 – 1714 tot stand is gekomen. Consequent toegepast zijn de gewrongen kolommen en balusters, omslingerd met bladeren, ranken, laurier- of eikentakken. Deze zijn te vinden aan de preekstoel, in het doophek, in de westelijke ingangspartij en peiwand en in de beide familiebanken tegenover de preekstoel, waarvan de linker op de overhuiving de wapens van de families Van Idsinga en Beilanus draagt.

De lambrisering is versierd met ionische pilasters. De tekstborden zijn rijk uitgevoerd met gesneden vleugelstukken en ornamentwerk van acanthusloof. De dwars op de zuidmuur staande vrouwenbanken hebben gesneden zijstukken. De evenwijdig aan de noordmuur opgestelde mannenbanken zijn niet versierd. Curieus zijn de grote koperen ringen aan de toegangsdeuren met kopjes van fantasiedieren. Tot 1865 werd de koorruimte van het schip gescheiden door een koorhek. Bij de verbouwwerkzaamheden in dat jaar werd het koorhek verwijderd wegens behoefte aan meer zitplaatsen. Onderdelen daarvan werden verwerkt in de overhulde bank tegen de koorsluiting. Het tiengebodenbord is ook afkomstig van het koorhek. Op het hoofdgestel boven de wetstafelen staat een bazuinende engel die een banderol draagt met het opschrift EUANGELY.

Bij de laatste restauratie is ook de plafondschildering in de consistorie hersteld. Deze in sjabloontechniek uitgevoerde art-decoschildering werd halverwege de jaren twintig van de vorige eeuw aangebracht.

Al in de 17de eeuw bezat de kerk een orgel. In 1719 bouwde Jan Harmensz Kamp een nieuw orgel bestaande uit hoofdwerk en rugwerk. In de kassen van het Kamp-orgel kwam in 1813 een nieuw instrument, vervaardigd door Lambertus van Dam. Dat maakte in 1868 plaats voor een nieuw orgel van de orgelbouwers L. van Dam en Zonen. Het Lambertus van Dam-orgel werd overgeplaatst naar de hervormde kerk van Hindeloopen, waar het nog steeds dienst doet. Het Van Dam-orgel uit 1868 heeft de volgende dispositie:

hoofdwerk - Violon 16', Bourdon 16'(disc.), Prestant 8', Holpijp 8', Octaaf 4', Roerfluit 4', Quint-prestant 3', Octaaf 2', Cornel 4 sterk (disc.), Trompet 8' (bas/disc);

bovenwerk - Roerfluit 8', Salicionaal 8', Viool di Gambe 8', Aeoline 8', Salicet 4', Fluit Travers 4', Gemshoorn 2', Klarinet 8'.

Pedaal:aangehangen / Klavieromvang: C-g³ / Pedaalomvang: C-c¹.

T.E. van Popta
2006

Literatuur:

- Paul de Cock, Chris Elsinga en Albert Reinstra, Een tijd om bij stil te staan / De Sint Joristsjerke in Oosterbierum, Oosterbierum 2004;
- Encyclopedie Het Historische Orgel in Nederland (1479 - 1725), Amsterdam 1997.